A HŐS GYEREKKORA

KÖTTER Tamás: *Nem kijárat. Apró hazugságok egy férfi életéből.*
Kalligram, Budapest, 2019. 238 oldal, 3705 Ft

Kapitalizmus-kritika. Magányos, kiégett, gazdag férfiak, életközép-válságtól és kényszeres semmittevéstől haldokló kapcsolatok, fiatal és gyönyörű sablonnők, papírmasé-feleségek. A pénzért mindent feladó és a pénzért már mindent feláldozott emberek. Morális válságtól szenvedő felsőosztály. Ismerős? Újabb kötettel bővült a Kötter-univerzum. A *Nem kijárat. Apró hazugságok egy férfi életéből* az előző kötetekből (*Rablóhalak,* 2013, *Dögkeselyűk,* 2014, *A harcból nincs elbocsátás,* 2015, *IKEA, vasárnap,* 2017) ismert karaktertípusokkal, mesélési kedvvel és narratív technikákkal, s a szerzőtől megszokott sodró lendülettel váltja be a hozzá fűzhető reményeket – ám most először új témát vezet be novellái sorába: a szereplőinek gyermek- és kamaszkorát jelentő éveket és a rendszerváltás időszakát mutatja be. És elég jól csinálja.

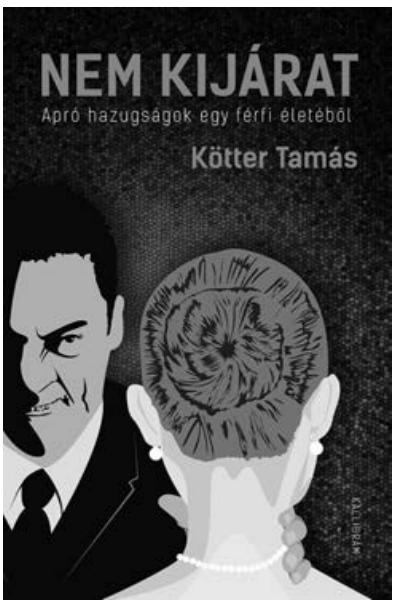

Megtévesztő az alcím – hiszen valójában nem egy férfi életéről van szó: mindegyik novella külön hőst kap. A szövegek E/1. elbeszélői azonban ugyanannak a nagy történetnek a szereplői: a cselekményszálak összegabalyodnak, majd ismét szétválnak – a főnök elkezdi a maga történetét, a következő novellában a sofőrje kezd bele a saját szemszögéből előadni a sajátját, és a könyv univerzumának világában pont a főnök monológjának felénél kapcsolódik bele a sztoriba, és így tovább… Az olvasó többnyire könnyedén össze tudja rakni a cselekményelemekből az idővonalat, ami Kötternél hozzátartozik a befogadói élményhez, tudatosan használja a cselekmény befogadásának lassítására ezt a módszert. Egy slukkra felszippantható novelláiban egy kis elidőzést, a szereplők igazságai (hazugságai) előtt egy pillanatnyi megtorpanást idéz elő.

De nemcsak az elbeszélői technika nem szokatlan Kötter Tamás ezen könyvében; a témák tárgyalása és megoldásai sem az. A *Rablóhalak*kal berobbanó szerző néhány ügyes szerkezeti megoldástól és variációs díszítéstől eltekintve az első könyvével elspoilerezte a következő négyet. Ez a szövegegyüttes végre több újdonsággal jelentkezik.

Először is itt van a múlt. A kiégett ötvenesek gyerek- és kamaszkora, a rendszerváltás időszaka, a fiatal felnőttkor. Kicsit fájdalmasan, kicsit nosztalgikusan. A kötet első harmadában **a Kötter-világban eleddig idegen, friss hang üti fel ezzel a fejét**. A gyermeki nézőpont, a játék a nagyszülőknél, az iskola világa, a fiatalként megélt önkép leírásai igencsak üdén hatnak a szövegvilágban, a gyermekkor és ifjúkor leírása dúsabb a megszokottnál, a mellékszereplők mélységet, egyéni színt kapnak (még a nők is, ami a szerzőnél valóságos csoda). És, ami talán ennél is több: a rendszerváltás előtti családi hazugságok gyerekfejjel való megélése, a tinédzserkori világ megnyílásának kételyei (indul az információs dömping) magyarázhatják a felnőtt életek hazugságait is – és kötetünkben ezzel a szervező erőt jelentik. Mert eddig bármennyire is reflektált volt, bármennyire nyers, bárhány finom, retorikai jelzéssel élt a szövegeiben, az olvasó mégsem kapott megoldást a legfőbb miértekre. Hogy miért sodródik mindegyik karakter ugyanarra, és hogy miért akar mind fiatal maradni, ha már azt is utálta. Miért nincsenek ellenpontok?

Kötter novellái általában egy-egy hazugság kibontásai – a feleségét megcsaló gazdag férfi, a munkaadójának látványosan alibiző sztárügyvéd, az ügyvédnek pitiző beosztott: mind szépen, egyenletesen, kilengések nélkül építgetik a Kötter-univerzumot, aminek tétje a csalások felépítése és életben tartása. Ha a Kötter-történeteket kanavász plusz variáció alapján értelmezzük, akkor a következőképp folytatódhat a szereplők élete: a csalás leleplezése esetén végtelen harag és kiábrándulás, sikere esetén csömör és elvágyódás, végül ennek a rossz sémának az ismétlése vagy totális megtorpanás.

Ismeretlenül is ismerős történetek, a megszokott karakterekkel elmesélve, ugyanazokkal a típushibákkal megspékelve.

Több kötetet kellett várnunk, hogy a válaszokat kezdjünk sejteni. A szerző ebben a kötetben mintha megtalálta volna a kiindulópontot, a motivációkat. Megkapjuk a főbb válaszokat az összes korábbi kérdésre is: azért mind ilyenek, mert mind egyidősek; a történelem sodorta őket rossz korszakba gyereknek lenni. Nincs ellenpont, mert végeredményben egy hős alteregóiról van szó (mivel a szövegek lineáris vonalba vannak rendezve, egyfajta ok-okozatot kezdünk látni bennük az eltérő elbeszélők ellenére is, így azt látjuk, hogy Kötter *hőse* mikor és hogyan szokott rá a módszeres hazudozásra).

A szövegeknek eszerint mélységet adó strukturális támaszává válik a gyerekkor-novellák pár darabja. A hazugság kibontása, alakjainak vizsgálata lesz a tárgya a szövegegyüttesnek, ami a gyerekkorban még morálisan igazolt, a családot védő, bár gyerekmódra gonosz és bosszúálló hazugság, az tinédzserkorban és felnőttkorban lassacskán átalakul, egyre indokolhatatlanabb lesz. A szereplők pedig az ifjúság illúzióját építve körülveszik magukat fiatalokkal, bár valószínű, hogy ennek egészen kevés köze van a nosztalgiához. A jelen fiatalságát akarják megélni, a sajátjuk emlékei helyett. A magnó becsípte a *Forever Young*ot.

Variációs ismétlés helyett egy motivált hősről (és alteregóiról) írni nem lényegtelen változás a Kötter-világban, hiszen hirtelen nem unalmas pénzembereket és hatalmaskodni vágyó, a korai magyar kapitalizmusban edződött gazembereket látunk az elcsépelt kiüresedéseikkel meg a tesztoszteron-túltengéseikkel, hanem egy-egy, magát folyamatosan bokán rúgó, túl nagy cipőben csetlő-botló gyereket egy idegen, hatalmas díszletben elveszni.

És ha megvan a kiindulópont, a hőst is sikerül felmenteni (immáron nemcsak önmaga, de az olvasó előtt) – akkor megvan a zárlat is, a szereplők-elbeszélők eljutnak a cselekvésig, a szövegek a csattanóig. Kötter nem maszatolja tovább a kérdést: hőse bukott hős.

Hutvágner Éva